

XI-XIII. YÜZYILLAR ARASINDA OĞUZCA

ZEYNEP KORKMAZ

Elimizde XIII. yüzyıldan daha gerilere giden ve yazılış alanları belli olan Oğuzca metinlerin bulunmaması, Oğuzca'nın XIII. yüzyıldan önceki dönemini genellikle sisli bir perde altında tutmaktadır. XI-XIII. yüzyıllar arasında, bir yandan *Orta-Asya*'nın *Harezm* ve *Horasan* bölgeleri ile *İran* ve *İrak*'ta, bir yandan da *Anadolu* bölgesinde çoğunluğu Oğuz unsuruna dayalı bir devlet kurmuş olan Büyük Selçuklular ile Anadolu Selçuklularının, resmî dil, edebiyat ve ilim dilleri olarak Farsça ve Arapçayı benimsemiş olmaları, XI-XIII. yüzyıllar arasında, Oğuzca'nın yazılı eserlerde yer almadığı kanısını yaygınlaştırmıştır. Bu görüş gereğince, Oğuzca Anadolu'ya gelen göçebe Oğuzların ancak XIII. yüzyıldan başlayan çabaları ile kurulabilmiş bir yazı dilidir. Oysa, XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud'un Oğuzca hakkında ağız ve lehçe özellikleri olarak verdiği bilgilere dayanılarak XI-XIII. yüzyıllar arasına atılan bir köprü ve bu döneme giren bir kısım eserlerin bu açıdan yenibaştan değerlendirilmesi, bir yandan Oğuzcanın XI-XIII. yüzyıllar arasındaki dil yapısına bir yandan da yazı dili ürünlerinde yer alıp almadığı sorununa ışık tutmaktadır.

2.Ş Oğuzcanın XI-XIII. yüzyıllar arasındaki yapısını daha iyi kavrayabilmek için, Oğuzların bu dönemdeki tarihî durumlarını üç-beş cümle ile gözden geçirmek yerinde olacaktır:

Tarihî ve coğrafî kaynakların verdiği bilgilerden *Orta-Asya*'daki Oğuzların daha X. yüzyılda *Sirderya* boylarında ve *Aral* gölü kıyılarında *Yenikent* merkez üzere bir yabgu devleti kurmuş olduklarını bilmekteyiz. X. ve XI. yüzyıllarda *Sirderya* yakasında ve *Aral* gölü çevresinde birtakım şehirler de kuran bu Oğuzlar, bu bölgede kısmen göçebe kısmen de yüksek kültürlü bir yerleşik hayata geçmiş bulunuyorlardı¹. İstahrî, İbn Havkal, *Hudu-*

¹ Bkz. Faruk Sümer, *X. Yüzyılda Oğuzlar*, DTCE. Derg. XVI/3-4 (1959), s. 135, 138 not 47 ve s. 147; Faruk Sümer, *Oğuzlar*, Ankara Üniv. DTCE. yayını, Ankara 1967, s. 52,560; W. Barthold, *Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, İstanbul 1927, s. 127, 128

dü'l-âlem, Mukaddesî, Mes'ûdî ve Kaşgarlı Mahmud'dan alınan bilgiler ile, bu konuda yapılan tarih ve arkeoloji araştırmaları, *Maveraiünnehr*'in *Sirderya* yakası ile *Aral* gölü kıyılarının bir Oğuz ülkesi olduğunu gösteren verimli sonuçlar ortaya koymuştur. *Yenikent*, *Ha'âre*, *Cend*, *Sepren* (*Sabran*, *Savran*), *Suğnak*, *Karnak*, *Karaçuk* (*Fârab*), *SütKent* bu şehirlerin kaynaklarda yer alan en önemlileridir. İdrisî'nin, Cüveynî'nin, yaptığı açıklamalara, seyahatnamelerin verdiği bilgilere ve bununla ilgili arkeoloji buluntularına dayanılarak, yukarıdaki şehirlere XII. yüzyılda *Barçınlıkent*, *Eşnas*, *Cend*, *Uz-kent* ve *Sırlı-Tam*² gibileri de eklenebilmiştir. Gerek bu kentlerde ve bunlara yakın bölgelerde, gerek Seyhun ırmağının iki yakasında sürdürdükleri yerleşik ve göçebe yaşayış tarzları ile, bir yandan *Maveraiünnehr*'in yerli halkı ile karışan bir yandan da Karahanlı, Çiğil, Argu ve Karluklar'la komşuluk eden bu Oğuzlar'dan bir kısmı daha sonra Buhara'ya göç ederek orada yerleşmişlerdir. Yine bunlardan büyük bir kısmı *Ceyhun* ırmağını geçerek *Harezm* yolu ile *Horasan*'a kadar uzanmışlar, 1040 yılında *Gazneli Mes'ud*'u yenmek suretiyle Büyük Selçuklu devletini kurmuşlardır. XI-XIII. yüzyıllar arasında Kıpçaklar'la birlikte *Harezm*'in türkleşmesinde önemli rol oynayan Oğuzlar, *Aral* gölü, *Sirderya* yakasından *Horasan*'a kadar uzanmış olan bu Oğuzlar'dır. Aslında *Harezm*'in XI-XIII. yüzyıllar arasına giren türkleşmesi olayı, bu bölgenin Selçuklu egemenliği altındaki dönemine rastlar. *Harezm* ve ona bağlı *Maveraiünnehr*, *Aşağı Sirderya*, *Altınordu*, *Horasan* bölgelerinde Karahanlı Türkçesinin devamı sayılan yeni bir yazı dilinin kuruluşu ancak bu bölgenin türkleşmesi ile gerçekleştirilebilmiştir. *Harezm*'i türkleştirilenler arasında *Yim ek*, *Bayavut*, *Kalaç*, *Kanklı* gibi birtakım Türk boyları yanında Oğuz ve Kıpçak boylarının etkisi büyüktür.

Görülüyor ki, daha X. yüzyıldan ve *Sirderya* kuzeyindeki steplerden başlayarak *Sirderya*, *Maveraiünnehr*, *Harezm* ve *Horasan* bölgelerinde Oğuz-Türkmen boyları, önemli bir yer tutmuş bulunuyorlar. XI. yüzyılda Büyük Selçuklular'ın batıya yaptıkları göçler ve fütuhatlar

² Bu konuda Bkz. S. P. Tolstov, *Goroda Guzov* (Oğuz Şehirleri), Sovetskaya Etnografiya, 1947, no: 3, s. 55 ve devamı: *Po sledam drevne horezmiysskoy tsivilizatsii* (Eski Harezm Medeniyeti Peşinde), İzd. ANSSSR. 1948, s. 56-58; V. Kallaur, *Razvalini Sırlıtam v Perovskom ucde*. Pri-lojenie k Protokolu ot 19 marta 1901 g. (Perovskiy kazasındaki Sırlı-Tam harabeleri: 19 Mart 1901 tarihli zabıt ilâvesidir); V. M. Jirmunskiy, (Çeviren: İsmail Kaynak), *Sirderya Boyunda Oğuzlara Dair İzler*, Belleten C. XXV 199 (1961), s. 479-483; *Tarih-i Cihanguşay*, yay. M. Kazvini (GMS), Leiden 1912-1937, C. I, s. 64-67, 72, 79; F. Sümer, *Oğuzlar*, s. 39-40.

ile Oğuz nüfuzu *Azerbaycan, Irak* bölgelerine ve devrin büyük kültür merkezlerinden biri olan *Bağdat*'a kadar uzanıyordu. Kaşgarlı Mahmud'un *Divanu Lûgat-it-Türk*'te Oğuzlara ve Oğuzca'ya vermiş olduğu geniş yer, onların bu devir Türk dünyasındaki yayılma durumları ve önemleri ile orantılıdır. XI-XIII. yüzyıllar *Orta-Asya* Türk dünyasının siyasal ve sosyal yapısında bu derece önemli bir yer tutan Oğuzlar'ın Türk dili tarihi bakımından etkisiz kalmış olmalarına imkân yoktur. Oğuzlar üzerine yaptığımız bu kısa özetlemeden sonra, şimdi Oğuzca'nın XI-XIII. yüzyıllar arasındaki durumunu ele alabiliriz.

3.Ş Oğuzca'nın XI. yüzyılın ikinci yarısındaki dil yapısı hakkında bize en iyi bilgiyi veren kaynak Kaşgarlı Mahmud'un *Divanu Lûgat-it-Türk*'üdür. Eldeki konunun sınırını taşmaması için, biz burada Kaşgarlı'nın Oğuzca üzerine yaptığı açıklamaları bütün ayrıntıları ile verebilecek durumda değiliz. Yalnız, konumuzla olan sıkı bağlantısı dolayısıyla, Oğuzca ile eski Türk yazı dilinin devamı niteliğindeki Karahanlı Türkçesi arasında, lehçe ayırımı bakımından kriter olarak kullanılabilir önemli birkaç özelliğe de dokunmadan geçemeyeceğiz. Bu özellikler şu noktalarda toplanabilir.

Sesbilgisi Özellikleri :

I. Kaşgarlı'nın açıklamasına göre, Karahanlı yazı dili ile Oğuzca arasında önemli kriterlerden biri durumunda olan kelime başındaki *b- > m-* değişimi bakımından, Oğuzca *b-* yanındadır. Ancak, eserde *b- > m-* dönüşümüne uğramış olan *mıñar* 'pınar' v.b. bazı kelimeler de Oğuzca olarak gösterildiğine göre, bu dönemde Oğuzca esas itibariyle *b-*'yi korumakla birlikte, *b- > m-* değişimine uğramış kelimelere de sahip bulunuyor demektir.

2. Önses *t- > d-* değişimi bakımından Kaşgarlı, "Oğuzlarla onlara yakın olanlar kelimedeki *t-* harfini *d-* harfine çevirirler: *tewey > dewey*" demektedir³, Oğuzca diye gösterilen epey *t-*'li kelimenin bulunması, Oğuzca da *t- > d-* değişiminin daha yeni başlamış olduğuna işaret sayılabilir. Oğuzca olarak gösterilen *t-*'li örnekler arasında *tañı* 'dahi, daha', *tañak* 'damak', *tamar* 'damar', *tariğ* 'darı', *tawar* 'davar', *tegül* 'değil', *telü* 'deli', *toñı-* 'dokumak' *töl* 'döl', *tön* 'dönmek' v.b. epey kelime yer almıştır.

3. Önses *b- > v-* değişimi bakımından Karahanlı Türkçesinde *f* ile *b* arasında söylenen *w* sesinin Oğuzlar'la onlara yakın olanlarda *v*'ye çevrildiği-

³ Bkz. Besim Atalay, *Divanu Lûgat it-Türk Tercümesi*, C. I; TDK. İstanbul 1939, s. 31. Kısaltması *Div. Terc.*

ne işaret edilmekle⁴, *b* > *v*-değişimi ele alınmıştır: *sabaş* > *sawaş* (Div. Terc. C. II, 82-9), *sawçtı* (göst. e. C. III, 325-15), *sewük* 'sevgili' (göst. e. C. I, 92-4), *sewün-* 'sevinmek' (göst. e. C. II, 153-2, 3, 7) gibi. Ancak, eserde *bar* 'var', *bar-* 'varmak', *bir-* 'vermek', *bol-* 'olmak' gibi *b* > *v*-değişimine uğramamış olan kelimeler sabit tutulduğuna ve Oğuzlar için de örnek olarak gösterildiğine göre⁵, bu dönemde Oğuzca'da önseste *b* > *v*-değişiminin daha başlamadığına hükmedilebilir. Oğuz Türkçesi bu yönden Karahanlı Türkçesi ile birleşiyor, XIII. yüzyıl sonu ile XIV. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden ayrılıyor demektir.

4. *adruk* 'başka' (göst. e. C. I, 91-3), *ıdiş* 'tas, bardak, tencere, gibi her türlü kap' (göst. e. C. I, 61-12) örnekleri dışında kelime köklerindeki *d* > *y* değişimi kurallı olarak gerçekleşmiştir⁶. Oğuzca bu bakımdan Karahanlı Türkçesinden ayrılmakta, Anadolu bölgesi metinleri ile birleşmektedir.

5. Oğuzca'da hece ve ek başları ile birden fazla heceli kelimelerin sonlarında bulunan *ğ* > *g* ünsüzlerinin (konson) eriyip kaybolması ile ilgili olarak, Kaşgarlı *çumğuk* > *çumuk* 'alakarga', *tamğag* > *tamak* 'damak', *tawışgan* > *tavşan*, *buşgak* > *buşak* 'içi sıkıntılı, kederli', *barağan* > *varan* 'varan, varıcı', *urağan* > *uran* 'vuran, vurucu' gibi *g*'siz örnekler vermiştir (göst. e. C. I, 33), Eserin çeşitli yerlerinde yine Oğuzca için *barğan* 'varan, giden', *urğan* 'vuran, vurucu', *kurğan* 'kuran', *kağulğan*, *soğulğan*, *ayığ* 'ayı' (C. I, 79-3), *satgaş-* 'sataşmak', *tuğrag* 'tuğra' (göst. e. C. I, 385-7), *yazıgçı* (göst. e. C. II, 55) gibi daha *ğ/g* ünsüzlerini yitirmemiş örneklerin de verildiği gözönünde bulundurulursa, bu dönemde *ğ/g* ünsüzünün durumu bakımından Oğuzca'nın büyük ölçüde Karahanlı yazı dili ile ortaklaştığı tesbit edilir.

Şekilbilgisi Özellikleri :

Kaşgarlı Mahmud, Oğuzca ile Karahanlı Türkçesi arasında değişen şekilbilgisi özellikleri için de şu örnekleri vermiştir:

6. Karahanlı Türkçesinin 'gelecek zaman' görevindeki *-ğu/-gü* isim-fiil (participium) eki yerine Oğuzca'da *-ası/-esi* eki geçmiştir: *barğu yir* / *-barası yir* 'varacak yer', *turğu oğur* / *turası oğur* 'duracak zaman' gibi⁷.

7. Faaliyet isimleri (nomen actoris) türeten *-ğuçı/güçi* ekinin yerini Oğuzca'da *-daçı/-deçi* eki almıştır: *tutğuçı* / *tuttaçı* 'tutucu', *satğuçı* / *sattaçı*

⁴ Bkz. Div. Terc. C. I, s. 31, 32.

⁵ Bkz. Div. Terc. C. II, s. 45-47.

⁶ Bkz. Div. Terc. C. I., s. 32.

⁷ Bkz. Div. Terc. C. II, s. 67-69.

'satıcı' (göst. e. C. II, 168, 296) gibi. Kaşgarlı, *-taçı/-teçi* ekinin Kıpçakça ile Oğuzca arasında ortaklaşan bir ek olduğunu da kaydetmiştir.

8. İsimden isim türeten *+lık/+lik* eki yerine Oğuzcada *+sak/+sek* ekinin de bulunduğu belirtilmiştir: *tawratıǵlık > tawratıǵsak* 'evdirmek hakkıdır' gibi.

9. Emir kipinin ikinci şah. çokluk çekiminde *-oñlar/-oñler* eki yerine yalnız *-oñ* eki geçmiştir: *barıñlar/barıñ* 'varımız' gibi⁸.

Bu örnekler ve özellikler daha da artırılabilir. Yukarıda bir fikir vermek üzere yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, XI. yüzyıl sonlarında, Oğuzca tarihî gelişme koşulları dolayısıyla bir kısım dil özellikleri bakımından Karahanlı yazı dili ile ortaklaşmakta, bir kısım özellikleri bakımından da artık ondan ayrılmış bulunmaktadır.

Öte yandan, Eski Anadolu Türkçesi'nin ilk ürünleri dolayısıyla biz, Oğuzca'nın XIII. yüzyıl sonundaki durumunu da tesbit edebiliyoruz. Bu ürünlerde Karahanlı Türkçesi ile ortaklaşan özellikler daha da azalmış, buna karşılık Oğuzca diye gösterebileceğimiz özellikler çok daha yoğunlaşmıştır. Eldeki metinlerde zaman bakımından XIII. yüzyıl sonlarından daha gerilere doğru gidildikçe, *Orta-Asya* ile birleşen dil özelliklerinin biraz daha arttığı görülüyor. Bu duruma göre XI-XIII. yüzyıllar arasındaki Oğuzca, Karahanlı yazı dili özellikleri ile, Oğuzca ve bir dereceye kadar Kıpçak özellikleri karışmasından oluşmuş karışık bir dil yapısında ve bir 'geçiş döneminde' olmak durumundadır.

Gerçekten de, yeni yazı dillerinin oluşmasına beşiklik eden *Harezmi* bölgesinde XIII. yüzyıldan sonra meydana getirilen eserlerin dil yapısı bunların yavaş yavaş Karahanlı Türkçesinden ayrılmaya yüz tutarken: 1) Karahanlı - Harezmi, 2) Karahanlı - Oğuz - Türkmen, Karahanlı - Kıpçak doğrultularındaki eğilimlerle yol aldıklarına işaret etmektedir. 150-200 yıl kadar süren bu dönem, yeni yazı dillerinin oluşmasına yol açan bir geçiş dönemi niteliğindedir. Dil gibi sürekli bir değişim içinde bulunan bir sosyal varlıkta, bir yazı dilinden başka nitelikte bir yazı diline atlayışın birdenbire olamayacağı gözönünde bulundurulursa, karışık dil yapısındaki böyle bir dönemi Oğuzca için de normal karşılamak gerekir. *Orta-Asya*'da, genellikle *Harezmi*'nin Oğuzlar'la meskûn kesimini, *Anadolu*'da da Selçuklular devrini içine alan bu dönem, Oğuzca'nın Karahanlı

⁸ Bkz. Div. Terc. C. II, s. 44, 45.

h a n l ı yazı dilinden belirli şekilde ayrılmağa başladığı ve yazılı eserlerde O ğ u z c a özellikleri hâkim kılmağa çalıştığı karışık dilli bir dönemdir.

4.Ş Zamanın çeşitli sarsıntılarında kurtularak günümüze kadar gelebilmiş olan Türk dili ürünlerinden bir kısmı dil yapıları bakımından yukarıda Kaşgarlı'dan alınan bilgilere dayanılarak çizilen tabloya uygun ikili, karışık bir dil manzarası göstermektedir. Başlangıçta bu türlü eserlerdeki dil karışıklığı, bunların değişik bölge ve dönemlerdeki kopyaları (istinsah) dolayısıyla ortaya çıkan düzensizlikler olarak kabul edilmiş ve pek dikkati çekmemiştir. Ancak, bu eserler üzerinde yapılan daha sonraki uyarılar⁹, sonradan bulunan ve yine bu gruba katılabilen diğer bazı eserler (*Kudûrî Tercümesi*, *Kitab al-Farâiz* gibi) ve bunlar üzerinde bu görüş açısından yaptığımız incelemeler, bizi, bu eserlerdeki dil karışıklığının, istinsahlardan gelme karışıklıkları aşan ve doğrudan doğruya yazıldıkları devrin genel dil yapısı ile ilgili olan organik birer karışıklık olduğu görüşüne ulaştırmıştır. Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf'u*, *Behcetü'l-hadâik fî Mev'izeti'l-halâik*, *Kitâb-ı Güzîde*¹⁰, bir yazması Paris Millî Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâb al-Farâiz*¹¹, ve XII-XIII. yüzyıllar arasına sokulabilen bir *Kudûrî Tercümesi*¹² bu grupta toplanabilecek önemli eserlerdir. Bilindiği üzere, *Şeyh San'an Hikâyesi*, *Salsal-nâme* gibi bu nitelikte birer eser olduğunu tahmin ettiğimiz bazı eserler de bugün elimizde değildir. Varlıklarını ancak başka kaynaklardaki veya daha sonra yazılan eserlerdeki kayıtlardan öğrenebiliyoruz. *Dânişmend-nâme* ve *Battal-nâme* gibi eserlerin eldeki nüshaları ise, dil bakımından yenileştirilmiş olan nüshalardır. *Behcetü'l-hadâik* ve *Kudûrî Tercümesi*'ni karışık dilli eserlerin en iyi birer temsilcisi olarak ele alırsak, bu eserlerde yukarıda belirttiğimiz üzere K a r a h a n l ı yazı dili ile O ğ u z yazı dilini ayıran kriterler bakımından bir dereceye kadar K a r a h a n l ı yazı dili kalıntılarının devam ettirildiğini, büyük çapta da O ğ u z c a özelliklerin yer aldığını görürüz. Bu eserlerde yer yer O ğ u z c a'ya paralel K ı p ç a k ç a bazı özellikler de yer almıştır ki, bu durum K a ş k a r l ı'nın O ğ u z - K ı p ç a k paralelindeki açıklamalarına tamamen uymaktadır.

⁹ Bkz. R. Rahmetî Arat, *Anadoluda Türk Yazı Dilinin Tarihi İnkişafına Dair*, V. Türk Tarih-Kongresi, Ankara 1960, s. 225-232.

¹⁰ Eserin Orijinali elimizde değildir. XV. yüzyılda Muhammed b. Baydur'un muahhar Eski Anadolu Türkçesine yaptığı aktarma sırasında eserin aslı üzerine verdiği bilgiden, bu eserin *de olga bolga* dili diye nitelendirilen karışık bir dille yazıldığı anlaşılmaktadır. Bkz. *Akaaid-i İslâm*, Manisa Ktb. no: 6886, s. 2a; İstanbul *Arkeoloji Kütüphanesi* no: 1498: Mukaddime.

¹¹ Bkz. E. Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs*, Tome I, Paris 1932, s. 24, Signatur 62.

¹² Bkz. Zeynep Korkmaz, *Eski Bir Kudûrî Çevirisi*, XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler, Ankara TDK. 1968, s. 225-231.

Gerek *Behcetü'l-hadâik* gerek *Kudûrî Tercümesi*'nin dil yapısı üzerinde *Türkiye*'de önemli bazı yayınlar yapılmış olduğu için, burada bu eserlerin dil özelliklerini yeniden aktaracak değiliz. Ancak, bunların dil yapıları ile Kaşgarlı'dan aldığımız bilgilere dayanarak çizdiğimiz dil tablosu arasındaki paralelligi gözönünde bulundurarak, bu konuda elde ettiğimiz sonuçları şu noktalarda özetlemek istiyoruz:

1. Her ne kadar Kaşgarlı Mahmud bize Oğuzca'nın XI. yüzyılın ikinci yarısındaki dil yapısını aydınlatan bilgiler vermiş ise de bugün elimizde bu yüzyıldan, bir dereceye kadar Oğuzca özellikleri de yansıtan bir eser bulunmadığı için, Oğuzların XII. yüzyıl ortalarına kadar daha Karahanlı yazı diline bağlı oldukları görüşündeyiz.

2. Eldeki malzemenin bugünkü durumuna göre, Oğuzca'nın *Orta-Asya* bölgesinde yazı dili ürünlerine geçmiş ilk belirtilerini XII. yüzyıl eseri olarak kabul edilen ve tek yazması *Leningrad Asya Müzesi*'nde bulunan *Anonim Kur'ân Tefsîri*'nde bulmaktayız. Karahanlı Türkçesinden Harezmi Türkçesine geçiş döneminde yazılan ve Karahanlı yazı diline daha yakın olarak kabul edilen bu eserin sözlüğünü yayımlayan A. K. Borovkov¹³, eserde daha yazılış döneminde bir Oğuz tabakasının varlığına işaret etmiş ve örneklerini göstermiştir. Oğuzca ile doğrudan doğruya ilgisi bulunmayan bir eserde bile böyle serpintiler halinde Oğuzca özellikler yer aldığına göre, *Orta-Asya*'nın doğrudan doğruya Oğuz kesimine giren başka bir eserinde bu özelliklerin daha da artacağı şüphesizdir. XII-XIII. yüzyıllar arasına sokabileceğimiz yukarıda adını bildirdiğimiz *Kudûrî Tercümesi* bu nitelikte bir eserdir. Buna paralel dil yapısı ile XII-XIII. yüzyıl arası Anadolu Türkçesini temsil eden en karakteristik eser de *Behcetü'l-hadâik*'tir. Buna yukarıda adlarını verdiğimiz daha başkalarını da eklersek, Oğuzca'nın en geç XII. yüzyıl ortalarından başlayarak yazı dili ürünlerinde yer aldığına hükmedebiliriz.

3. Bir yazı dilinden başka nitelikte bir yazı diline geçerken, önceki yazı dilinin kalıntıları ile, yeni yazı dilini oluşturan özellikler bir süre bir arada ve karışık olarak yer alacağı için, Oğuzca, XI-XIII. yüzyıllar arasındaki dönemde böyle bir dil yapısına bürünmüştür. Bu dil yapısında XIII. yüzyıl ortalarından ilerilere doğru gittikçe Oğuzca özelliklerin iyiden iyiye yo-

¹³ *Leksika sredneaziatskogo Tefsira XII-XIII. vekov* 'Orta-Asya Tefsiri Sözlüğü' Moskva 1963, s. 12.

ğunlaştığı, XIII. yüzyıl ortalarından gerilere doğru gittikçe Oğuzca özelliklerin azalıp Karahanlı yazı dili ile olan bağlantıların arttığı görülmektedir. Bu bakımdan XI-XIII. yüzyıllar arasındaki dönem, XIII. yüzyıl sonlarından itibaren müstakil bir kol halinde gelişmeye başlayan Oğuz yazı dili için bir geçiş dönemi niteliğindedir.

4. Bu 'geçiş dönemi'nde *Orta-Asya*'nın *Harezmi* ve *Horasan* kesimlerindeki Oğuzca ile, *Anadolu* bölgesindeki Selçuklular Oğuzcası arasında bir ayrılık yoktur. Her iki bölgede de genel yapısı itibariyle aynı nitelikte bir Oğuzca vardır.

5. *Anadolu* yazı dilinin kuruluşu son zamanlara kadar sanıldığı gibi *Anadolu* bölgesinde XIII. yüzyıl sonlarında ve kendi içinde başlamış bir kuruluş değildir. Aynı dönemdeki *Orta-Asya* yazı dili ile bağlantılı bulunmaktadır. *Anadolu*'ya gelen Oğuzlar kendileri ile birlikte bir yazı dili geleneği de getirmişlerdir. Bu durum, Eski Anadolu Türkçesi'nin imlâsında Arap ve Fars imlâ geleneği yanında, bir süre eski Uygur imlâ geleneğinin devam ettirilmiş olması ile de tevsik edilmektedir.

6. *Anadolu* bölgesinde Oğuzca özgür ve yerli bir yazı dili durumuna gelebilmek için yalnız Arapça ve Farsça ile çarpışmamış, aynı zamanda *Orta-Asya* yazı dilinin kalıntılarını sürdüren bu karışık dile de karşı koymuştur. "Olğa bolğa dili" deyimini ile dile getirilen karışık dilli eserlerin XIV., XV. yüzyıl *Anadolu* bölgesi şair ve yazarlarınca artık "sakim" ve "muhallel" bulunarak, yeniden günün dil zevkine uygun bir biçimde, oğünün deyimleriyle "aydın ve rûşen Türki"ye çevrilmiş olması bu durumun açık bir delilidir.